

Les 31

Gaius Iulius Caesar

cultuur blok

Toen Gaius Julius Caesar in 100 v. Chr. ter wereld kwam, was zijn oom Marius de sterke man in Rome. Maar na de machtsovername door Sulla zag het er voor de jonge Caesar – hij was toen ongeveer achttien jaar – niet gunstig uit. De dictator riep hem bij zich en gaf hem bevel te scheiden van zijn vrouw, omdat ze uit een fanatieke

De jonge Caesar in discussie met de zeerovers. Deze vermaken zich kostelijk met die Romeinse praatjesmaker.

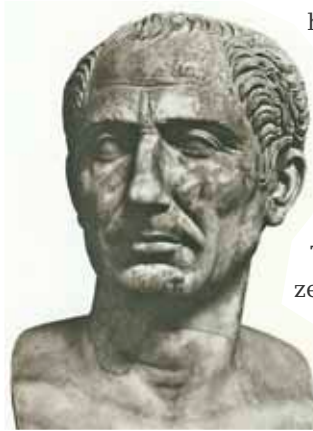
popularis-familie kwam. Caesar weigerde. Sulla was enigszins onder de indruk van dit flinke optreden en liet hem gaan. Hij liet echter wel beslag leggen op al zijn bezittingen. Caesar vond het daarom veiliger uit Rome te verdwijnen en nam dienst in het leger. Toen Sulla van het toneel was verdwenen, keerde Caesar terug en begon aan zijn politieke carrière te werken. Hij was zeer begaafd én ambitieus en streefde als de meeste patriciërs naar invloed, macht en rijkdom.

Carrière­maker

Hij vertrok voor een gedegen studie in de welsprekendheid naar het Griekse eiland Rhodos om bij een zeer beroemde Griekse redenaar les te gaan nemen. Onderweg werd zijn schip gekaapt en viel hij in handen van zeerovers. Zij eisten losgeld. Zijn biograaf Plutarchus schrijft: 'Toen de piraten een losgeld van twintig talenten eisten, barstte Caesar in lachen uit. Wisten ze wel wie ze voor zich hadden? Hij bood vijftig talenten aan!'

Een paar van zijn begeleiders gingen op pad om het geld te halen. Plutarchus schrijft: 'Hij trad zeer aanmatigend onder hen op. Als hij wilde slapen snauwde hij dat ze hun mond moesten houden. Gedurende 38 dagen deed

Een marmeren portret van Gaius Julius Caesar uit de eerste eeuw v. Chr.

hij uiterst onbekommerd mee aan hun spelletjes en exercities, en gedroeg hij zich alsof hij hun leider was in plaats van hun gevangene. Ook schreef hij gedichten. En als ze die niet mooi vonden schold hij hen uit voor barbaren. Hij beloofde dat als hij vrij zou zijn, hij hen zou achterhalen en ophangen. De piraten vermaakten zich kostelijk om die verwaande kwast.'

Toen het losgeld was betaald en Caesar was vrijgelaten, zeilden de zeerovers weg, in de veronderstelling dat ze die opschepperige Romein nooit zouden weerzien. Maar Caesar huurde en bemande snel een paar schepen, en zette de achtervolging in. De piraten werden overmeesterd en Caesar kwam zijn belofte na!

Van Caesars studie op Rhodos kwam niet veel terecht. Hij hoorde dat een vijandig leger Klein-Azië was binnengevallen. Zonder hiervoor toestemming te vragen aan de Romeinse gouverneur bracht hij een leger op de been – wat in strijd was met de regels – en verdreef op eigen houtje de vijandelijke troepen.

Terug in Rome werd hij *quaestor* (magistraat voor financiële zaken) en daarna lid van de senaat. Hij was toen dertig jaar. Vervolgens bekleedde hij nog twee functies om consul te kunnen worden: *aedilis* (stadsonderhoud en publieke feesten) en *praetor* (rechtspraak). Zijn populariteit nam met de dag toe.

Naar Gallia

In het jaar 60 sloot Caesar zich aan bij Pompeius en Crassus; ze vormden een 'driemanschap'. Met steun van de steenrijke Crassus lukte het Caesar zich het volgende jaar tot *consul* te laten kiezen. Na afloop van zijn consulaat kreeg hij, zoals gebruikelijk was, het bestuur over een provincie. In zijn geval werd dit de provincie Gallia, die Noord-Italië en Zuidoost-Frankrijk (de tegenwoordige Provence) omvatte. Hierdoor beschikte Caesar ineens over een aanzienlijke troepenmacht, namelijk de vier legioenen die in dit gebied gelegerd waren.

Een gevangen Galliër aan de voet van een Romeins overwinningsteken. Door dit soort munten te laten slaan liet Caesar de wereld weten dat hij Gallia had veroverd.

De eerste pagina van Caesars *De bello Gallico* in een handschrift uit de negende eeuw. INCIPIT LIBER GAIUS CESARIS BELLI GAL ...: (Hier) begint het boek van Gaius Caesar over de Gallische Oorlog.

Gevangen Galliërs op een Romeins overwinningsmonument.

Caesar was niet tevreden met alleen maar het handhaven van rust en orde in de provincie Gallia. Hij vond dat hij de Galliërs moest 'beschermen' tegen de invallen van de Germanen en trok de grens over naar het noorden. In de volgende jaren veroverde hij heel het tegenwoordige Frankrijk, België en Zuid-Nederland tot aan de Rijn. Tijdens deze veldtocht schreef Caesar een boek over zijn successen, *De bello Gallico*, en stuurde telkens een deel naar Rome voor publicatie. Zo zorgde hij ervoor dat hij daar niet werd vergeten. Caesar was niet alleen een briljant politicus maar ook een geniaal veldheer, een bron van inspiratie voor zijn soldaten. Suetonius, een andere biograaf schrijft over hem: 'In het hanteren van wapens en paardrijden was hij uiterst bekwaam en zijn uithoudingsvermogen was onvoorstelbaar groot. Op mars ging hij, soms te paard, soms te voet, de anderen vooruit. Kwam hij voor een rivier te staan, dan zwom hij eroverheen, of stak over op opgeblazen dierenhuiden, zodat hij dikwijls eerder aankwam dan de boden die zijn komst moesten aankondigen.'

Door Caesars successen in Gallia begon Pompeius in hem steeds meer zijn concurrent te zien en zocht hij toenadering tot de *optimates*.

Na acht jaar strijd was Gallia onderworpen en maakte Caesar zich op om naar Rome terug te keren en zich voor de tweede keer tot consul te laten kiezen. De *optimates* en Pompeius wilden dit voorkomen. Ze realiseerden zich echter niet dat ze een man in de wielen probeerden te rijden die de steun had van een goed getraind leger en erg populair was bij het volk. De senaat eiste van Caesar dat hij zonder leger naar Rome zou komen. Maar deze begreep dat hem dan waarschijnlijk hetzelfde zou overkomen als de gebroeders Gracchus.

Weer een burgeroorlog

Op zijn terugtocht had Caesar zijn tenten opgeslagen bij de Rubico, een grensrievtje tussen zijn provincie Gallia en het eigenlijke Italië. Na enig aarzelen sprak hij de legendarische woorden: *Alea iacta est*, de dobbelsteen is gegooid, of wel het waagstuk is begonnen. Hij trok met zijn leger de rivier over en de tweede burgeroorlog was een feit. Zelfverzekerd beweerde Pompeius in de senaat dat hij maar met zijn voet hoefde te stampen of zijn legioenen stonden al voor hem klaar. Maar toen hij zijn troepen goed en wel bij elkaar had, liepen ze en masse naar Caesar over. Wie wilde er nou niet onder zo'n geniale en sympathieke veldheer dienen?!

Een munt met de kop van Pompeius, MAG PIVS IMP ITER, geslagen op Sicilië. Links een *capris* (offerkruid), rechts een *lituus* (staf).

Hals over kop ging Pompeius er samen met een groot deel van de *optimates* vandoor en scheepste zich in naar Griekenland. Omdat Caesar hem niet direct kon volgen, zou hij zo voldoende tijd hebben om zich op een veldslag voor te

Op deze miniatuur trekt het leger van Caesar in middeleeuwse uitrusting en met de Duitse keizersvlag de Rubico over.

bereiden. In Italië schaarden de meeste mensen zich aan Caesars kant, overtuigd als zij waren dat hij bezig was hen te bevrijden van de conservatieve klik *optimates* die er alleen maar op uit was zichzelf te bevoordelen en te verrijken. De aanhangers van Pompeius werden zeer clement behandeld. Caesar schrijft aan een vriend: 'Door wreedheden hebben andere overwinnaars zich alleen maar gehaat gemaakt en daardoor maar kort van hun overwinning kunnen genieten.'

Toen in het westen de rust was weergekeerd, stak Caesar met zijn legioenen de Adriatische Zee over. In de zomer van 48 slaagde hij erin Pompeius bij Pharsalus, in Noord-Griekenland, te verslaan. Deze vluchtte naar Egypte en Caesar zette de achtervolging in. De koning van Egypte, die dacht Caesar een plezier te doen, liet Pompeius vermoorden voordat hij voet aan wal had gezet. Caesar was woedend.

Cleopatra

Caesar nam zijn intrek in het koninklijk paleis van Alexandrië. De jonge koning, Ptolemaeus, en zijn oudere zus én echtgenote, Cleopatra, hadden ruzie over het koningschap. Caesar besloot als scheidsrechter op te treden. De aanhangers van de koning probeerden te verhinderen dat Cleopatra Caesar zou ontmoeten. Maar ze was hun te slim af. Hoe? Dat lees je in de Latijnse tekst.

Caesar bleef nog enig maanden in Egypte hangen. Vierde feest met de mooie koningin en maakte toeristische uitstapjes in een zeer luxe boot naar piramides, tempels en sfinxen langs de Nijl. En Cleopatra schonk het leven aan een zoon, Caesarion.

Een marmeren portret van Cleopatra uit de Oudheid.

Caesar kijkt vol verbazing en bewondering naar de mooie Cleopatra.

Het einde van de republiek

'Veni, vidi, vici', schreef Caesar vol trots. Maar de opdrachtgever voor dit opschrift laat de eer aan een ander. Vertaal!

Door het lange oponthoud in Egypte hadden Caesars tegenstanders de tijd gehad zich te reorganiseren. Snel trok hij nu naar Rome. In Klein-Azië schakelde hij nog snel even een vijandige koning uit, Pharnaces van Pontus. In zijn verslag vatte hij deze overwinning in drie woorden samen: *Veni, vidi, vici*.

Een van de laatste verzetshaarden van de republiekeinen bevond zich in Noord-Afrika, in de omgeving van Carthago. Cato Minor, de leider van de *optimates*, deed daar nog een wanhopige poging de republiek te redden. Toen Caesar op de kust van Afrika landde, struikelde hij en viel. Dit kon uitgelegd worden als een slecht voorteken. Maar Caesar liet zich niet van de wijs brengen. Hij deed alsof het opzet was en riep uit: 'Ik omarm je, Afrika!'

De strijd werd snel beslist. Cato, die er zelf niet bij was, trok zich na het horen van de nederlaag terug in zijn slaapvertrek en las Plato's beschrijving over de laatste uren van Socrates. Daarna doorstak hij zich met zijn zwaard.

Caesar had altijd veel waardering gehad voor deze onkreukbare aristocraat. Toen hem het bericht van diens dood bereikte, riep hij uit: 'Ik misgun je je dood, Cato, omdat je mij misgund hebt, je het leven te schenken.' Maar Cato benam zichzelf liever het leven dan het van een 'tiran' te mogen behouden!

Het Romeinse Rijk bij de dood van Caesar.

Terug in Rome hield Caesar vier schitterende triomftochten. Er werd een maand lang uitbundig feest gevierd. En in plaats van bloed, zoals bij vroegere overwinnaars, vloeide nu de wijn overvloedig, als een toast op een nieuw tijdperk in de geschiedenis van Rome: de keizertijd. Deze overgang werd bekrachtigd door senaat en volksvergadering, die Caesar in 45 v. Chr. tot *dictator* voor het leven benoemden. Hiermee werd de macht van de senatoren gebroken. In plaats van besluiten nemen mochten zij voortaan slechts adviezen geven. En de volksvergadering hoefde alleen maar in te stemmen met wat Caesar hen voorlegde.

Hervormingen

CAESAR DIC(tator) PERPETUO, Caesar dictator voor immer. Caesar was de eerste Romein die tijdens zijn leven – met een soort koninklijk diadeem – op munten werd afgebeeld.

Caesar wilde van het enorme Rijk een eenheid maken met de Grieks-Romeinse beschaving als bindende factor. Hij begon onmiddellijk een aantal hervormingen door te voeren. Door middel van een vast belastingstelsel maakte hij een eind aan de afpersingen en corruptie waaronder de provincies zwaar hadden te lijden. Hij benoemde zichzelf tot hoogste rechter en zag toe op een eerlijke rechtspraak. Door deze veranderingen gingen een paar honderd optimatenfamilies er financieel op achteruit, maar miljoenen anderen voeren er wel bij. Caesar verfraaide Rome met prachtige gebouwen – onder andere op het Forum Romanum – en met kunstwerken in Griekse stijl. Ook voerde hij een nieuwe kalender in, de Juliaanse tijdrekening: een jaar van 365 dagen met elke vier jaar een dag extra. Ter ere van hem werd zijn geboortemaand naar hem genoemd: juli, zoals zijn opvolger zijn naam aan de volgende maand gaf: augustus.

Idus Martiae

De fanatiekste republikeinen gaven het nog niet op. Cicero klaagde steen en been over het verdwijnen van de oude staatsvorm, maar hij was er de man niet naar om tot daden over te gaan. Anderen deden dat wel. Een aantal senatoren, onder wie Brutus en Cassius, smeedden in het jaar 44 een complot tegen de 'tiran'. Ze spraken af dat ze hem op de Idus Martiae, de 15e maart, zouden vermoorden.

Op weg naar de senaatsvergadering duwde een Griekse redenaar Caesar een papier in de hand met de woorden: 'Lees dit!' Het bevatte de onthulling van de beraamde aanslag. Maar hij schonk er geen aandacht aan, ging naar binnen en begaf zich naar zijn zetel. Plotseling stonden de samenzweerdere om hem heen, haalden hun dolken onder hun toga vandaan en staken toe.

De moordenaars hadden gedacht dat met de dood van de tiran de republiek vanzelf zou worden hersteld. Maar dat was een misrekening. Degenen die het eerst in actie kwamen waren niet de republikeinen, maar de aanhangers van Caesar. Zijn mede-consul Marcus Antonius, die dacht Caesars opvolger te kunnen worden, hield bij diens crematie een aangrijpende 'lijkrede'. De mensen waren zeer bedroefd én woedend. Ze staken de huizen van de moordenaars in brand. Maar die waren inmiddels gevlogen.

De Italiaanse schilder Camuccini maakte in 1815 een schilderij van de moord op Caesar. Hij koos het moment waarop de samenzweerdere met opgeheven dolk op Caesar afstormen. Deze probeert zich nog te verweren, maar tevergeefs. Een deel van de senatoren reageert met verbijstering.

Een zilveren munt uit 54 v. Chr. geslagen door Marcus Brutus, de moordenaar van Caesar. De voorzijde verheerlijkt het ideaal van de *optimates*, de LIBERTAS, voorgesteld als een godin. De keerzijde vertoont Marcus' voorvader Lucius Junius Brutus, de eerste consul en stichter van de republiek. Als hoogste magistraat wordt hij vergezeld door een aantal *lictors* met *fascies*.

Een munt met de 'tirannendoder' BRUT(us) IMP(erator) geslagen in Griekenland. Op de keerzijde de dolken van de aanslag, de 'vrijheidsmuts' – een vilten muts die slaven werd opgezet bij hun vrijlating – en het opschrift EID(dibus) MAR(tii). Deze datum (de Idus van maart, dus 15 maart) werd door republikeinen beschouwd als de dag van de vrijheid.

Tijdbalk

1000	753	510	27 0	500
Koningstijd	Republiek		Keizertijd	
60	Pompeius, Crassus en Caesar vormen een 'driemanschap'			
58-49	Caesar verovert Gallia			
49-45	Burgeroorlog			
44	15 maart Caesar vermoord			

- 1 Tussen welke twee jaartallen speelt het leven van Caesar zich af?
- 2 Gevangengenomen door piraten toont Caesar zijn sterke persoonlijkheid.
 - a Welke kenmerken van die persoonlijkheid komen in deze anekdote sterk naar voren?
 - b Welke overige, met het oog op zijn carrière niet minder belangrijke talenten en/of deugden komen in het tekstgedeelte onder het kopje *Carrière*maker naar voren? Noteer ze en vergelijk je opsomming met die van je klasgenoten.
- 3
 - a Via welke functies wist Caesar het tot gouverneur van Gallia brengen?
 - b Hij geeft hieraan een tamelijk eigen invulling. Welke?
- 4 Geef in maximaal 25 woorden een samenvatting van de inhoud van *De Bello Gallico*. Vergeet daarbij niet te vermelden in welke delen van Europa het boek zich afspeelt.
- 5 Pompeius toont zich in zijn politieke reactie op Caesars successen in Gallia een echte *opportunist*. Leg dit uit.
- 6
 - a Bij welke gelegenheid bezigde Caesar zijn '*alea iacta est*' en wat bedoelde hij met deze beeldspraak?
 - b Deze woorden hebben tot op de huidige dag haar zeggingskracht behouden. Bedenk een actuele situatie waarin deze gevleugelde uitdrukking functioneel is. Waardoor wordt zo'n situatie over het algemeen gekenmerkt?
 - c Pas vraag a en b ook toe op de woorden *veni, vidi, vici*.
- 7 Via welke aanleiding, welke weg, en welke gebeurtenis komt Caesar uiteindelijk terecht in het koninklijk paleis te Alexandrië?
- 8 Door welke kwestie wordt de mooie Cleopatra als het ware in de armen van Caesar gedreven? Uitleggen.
- 9
 - a Afgaande op Caesars gedrag tegenover overwonnen tegenstanders had Cato enigszins kunnen vermoeden wat hij van Caesar kon verwachten. Omschrijf dit vermoeden.
 - b Juist met oog daarop is Cato's zelfmoord op te vatten als de uiterste consequentie van zijn absolute aversie tegen de alleenheerschappij (van Caesar). Leg dit uit.
- 10
 - a Met welke hervormingen start Caesar zijn alleenheerschappij?
 - b Welk (toekomst)beeld van het Romeinse Rijk staat hem daarbij voor ogen?
- 11 Welke karaktereigenschap wordt Caesar op de Idus Martiae van het jaar 44 noodlottig?
- 12
 - a Wie zijn de initiatiefnemers van de samenzwering tegen Caesar?
 - b Waardoor mislukt, ondanks de geslaagde moordaanslag, hun opzet?

Verrassing

- Caesar adventum Cleopatrae expectabat, de qua tam mira audiverat.
Imperaverat quidem custodibus, ut adventum eius protinus nuntiarent,
3 sed dubitabat, num regina omnino in regiam¹ pervenire posset.
Sciebat enim, quanto studio amici Ptolemaei omnes aditus ad regiam clausissent.
Incertum autem erat, quid illi suscepissent,
6 ut Cleopatra prohiberetur regiam occulte intrare.
- Dum talia deliberat, unus e familiaribus accessit dicens: 'Audi, Caesar!
Haud procul a regia¹ vir e navicula² exiens comprehensus est.
9 Magnum onus stragulo³ involutum⁴ portabat.
Affirmat se donum Cleopatrae apportare. Quid ...?'
Protinus Caesar: 'Adduc eum!'
- 12 Brevi vir oblongam quandam rem⁵ umero portans adductus est.
Sine mora onus ante Caesarem deposuit.
Tum: 'Accipe, Caesar, donum a Cleopatra missum!'
- 15 Statim Caesar id revelari⁶ iussit.
Quam obstupuit⁷, cum repente mulierem e stragulo³ surgentem vidit!
Haec eum oculis ardentibus aspiciens clara voce dixit:
18 'Ave, Caesar! Ego sum Cleopatra, regina Aegypti⁸.'
Cum mulier egregia forma esset et margaritis⁹ auroque fulgeret¹⁰,
Caesarem tanta admiratio incessit, ut diu taceret.
- 21 Omnibus circumstantibus apparebat, quantopere imperator animo perturbatus esset.
Tandem Cleopatra silentium blanda voce rupit:
'Veni, ut iussisti; faciam, quod a me petiveris.
24 Sed prius dic mihi: Quid de Aegypto facies?'
Tum Caesar libidine mulieris accensus: 'Faciam', inquit, 'quod vis, Cleopatra.'
Haec autem: 'Fac, ut sola Aegyptum regam!'

De volgende morgen maakte Caesar bekend dat de troonopvolging was geregeld!

1 *regia*: paleis 2 *navicula*: bootje 3 *stragulum*: kleed 4 *involvere, ppp involutus*: inwikkelen
5 *oblongam quandam rem*: een of ander langwerpige voorwerp 6 *revelare*: uitwikkelen
7 *obstupescere, perf. obstupui*: zich verbazen 8 *Aegyptus*: Egypte 9 *margarita*: parel
10 *fulgere*: schitteren

Nieuwe woorden

1	adventus, -us mirus	aankomst wonderbaarlijk verbazingwekkend
2	custos, -odis protinus	bewaker meteen, onmiddellijk
3	num <i>in indir. vraag</i> omnino	of geheel, überhaupt
4	aditus, -us claudere <i>pf: clausi, clausus</i>	toegang sluiten, afsluiten
5	suscipere, -io <i>pf: suscepi, susceptus</i>	ondernemen op zich nemen
6	occultus	geheim, verborgen
7	talis, -is deliberare	dergelijk, zulk, zo'n overwegen, -denken
8	exire <i>pf: exii, exitum</i> comprehendere <i>pf: -prehendi, -prehensus</i>	uitgaan, komen uit grijpen, begrijpen
9	onus, oneris <i>n</i>	last, lading, vracht
10	affirmare	beweren, verzekeren
12	umerus	schouder
13	mora deponere <i>pf: deposui, depositus</i>	uitstel, vertraging neerleggen, -zetten
16	repente	plotseling
17	clarus	helder, beroemd
20	admiratio, -onis <i>v</i> incedere <i>pf: incessi, incessus</i>	bewondering overkómen, zich meester maken van
21	circumstare <i>pf: -steti</i> quantopere	staan rondom hoezeer
22	rumpere <i>pf: rupi, ruptus</i>	breken, verbreken
24	prius	vroeger, eerder, eerst
25	libido, libidinis <i>v</i> accendere <i>pf: accendi, accensus</i>	begeerte, verlangen in brand steken aansteken, ontsteken

Tijdens het vertalen

- 1 *mira*: zelfstandig gebruikt; welke naamval?
tam mira: wat had hij dus gehoord?
- 2 *eius*: verwijst naar?
- 4 *omnes aditus*: welke naamval?
- 5 *illi*: verwijst naar?
- 7 *talia*: zelfstandig gebruikt
- 11 *Adduc*: waarheen?
- 12 pas zo nodig de *Vertaalstrategie* toe!
- 15 *id revelari*: welke constructie?
- 19 *egregia forma*: welke naamval?
- 21 *circumstantibus*: zelfstandig gebruikt
animo: daar gebeurt zoiets!
- 23 *ut*: let op, er volgt geen coniuctivus
petiveris: welke tijd? hoe vertaal je?
- 25 *mulieris*: hoe heet deze genitivus?
hoe vertaal je dus? niet met 'van'!
- 26 *Fac*: bedenk een vertaling die bij de bijzin past

Controleer je vertaling.

Na het vertalen

- 1 Je kunt het verhaal in de volgende zes passages verdelen: regel 1-6, regel 7-11, regel 12-14, regel 15-18, regel 19-21, regel 22-26. Vat elke passage in een korte zin samen.
- 2 Er zijn twee hoogtepunten in het verhaal. Wijs deze aan. Geef ook een motivatie voor je keus.
- 3 Bekijk de schildering op pagina 92. Welke elementen uit de tekst zijn hierop te herkennen? Gebruik zoveel mogelijk Latijnse woorden.

Controleer je antwoorden.

Oude bekenden

crudelis, -is quidem	wreed weliswaar, in elk geval echter	res, rei mittere	zaak, ding, iets toestand, voorval zenden, sturen
studium incertus dum	ijver, streven, studie onzeker terwijl, zolang (als) totdat	mulier, -eris v ardere vox, vocis v egregius	vrouw branden stem, geluid uitstekend
accedere procul	naderen, lopen naar van verre, in de verte ver weg	apparere	voortreffelijk buitengewoon verschijnen, blijken
donum	geschenk, cadeau gave	tandem	duidelijk zijn eindelijk, ten slotte

In goed Nederlands

dubitare, num ...	- twifelen of ...
e nave exire	- van boord gaan
sine mora	- zonder uitstel, onmiddellijk
libidine mulieris accensus	- met verlangen naar de vrouw vervuld

De veroveringstocht van Alexander de Grote.